

12. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енциклопедичний словник / І. Б. Штерн. – К.: Артк, 1998. – 336 с.
13. Binder Egon Bauern- und Wetterregeln . —Stuttgart.: Ulmer, 2009. —192 S.
14. Bauernregeln. Altes Wissen rund um Feld und Garten, Bauernmedizin und Brauchtum. —Deutschland: Weltbild, 2010. —320 S.

Summary

The article is an attempt to compare people's signs of Russian and German cultures, it describes the cognitive processes that appear in human perception. The proposed method allows to penetrate deeper into the content of the items under study and understand better their purpose.

УДК 81'22'44: 811.111

ТИПИ СИНЕСТЕТИЧНИХ МАПУВАНЬ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Мелько Х. Б.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. Семантику висловлювання традиційно аналізують на підставі предикації, такі предикації можуть пов'язувати декілька концептуальних сфер (доменів), що є обов'язковою умовою для повного опису значення висловлення. Набір доменів, відносно яких визначаються семантичні ознаки, є концептуальною матрицею.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Установлено, що складовими частинами синестетичного образу можуть бути екстероцептивні, інтероцептивні та пропріоцептивні відчуття людини [5]. Згідно з класифікацією М. Томсон, до екстероцептивних належать “зовнішні” відчуття: зорові, дотикові, слухові, нюхові та смакові [14]. На вербальному рівні вони знаходять вираження в лексемах на кшталт *солодкий, гострий, черствий, погляд*. Інтероцептивні відчуття реєструють відчуття людини (емоційні стани та почуття), а для їхнього позначення існують лексеми *нечутливий, тремтячий*. Пропріоцептивні (кінестетичні та статичні)

відчуття рееструють положення тіла людини в просторі, її м'язеві відчуття та відчуття ваги. На мовленнєвому рівні такі відчуття визначають лексемами *світло, важкий, опускатися*.

Кожен синестетичний образ відображає поєднання інтероцептивних та екстероцептивних відчуттів людини. Зовнішні відчуття людини завжди супроводжуються її емоційними реакціями, а тому фіксуються у свідомості як емоційно забарвлені [3, с. 20]. Внутрішні відчуття людини мають риси зовнішніх, оскільки вони сприймаються тілом [4, с. 35; 18, с. 61]. Дослідження в царині когнітивної лінгвістики підтверджують щойно викладені положення.

Структурні зв'язки зазвичай подаються у вигляді матриць, які є складною багатошаровою одиницею, яка включає ментальну й вербальну іпостасі та складається з трьох рівнів (передконцептуальний, концептуальний, вербальний), і може бути представлена у формі певного графіку, що відбиває рух образу від задуму до вербалізації (рис. 2.1.). Природна мова як засіб втілення думок перетворює суб'єктивне дотекстове повідомлення, концептуальні мисленнєві образи у словосполучення, які реалізуються в художньому тексті [2, с. 58]

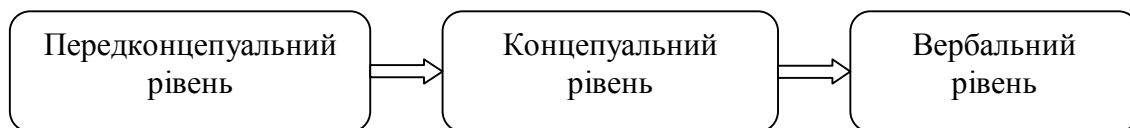


Рис. 1. **Когнітивні рівні словесного образу**

Однак для опису значення важливим є взаємний зв'язок між доменами та з'ясування того, як забезпечується доступ до них [6, с. 88].

Класифікуючи домен як “довільну зв'язну сферу концептуалізації, відносно якої характеризується семантична структура”, Р. Ленекер зазначає [12, р. 54], що домен виступає певним контекстом семантичної одиниці (для значення слова *яблуко* доменом є *фрукти*, для семантики слова *груша* – домен *фрукти* або *бокс*) [6, с. 84]. Зв'язок між доменами може бути досить умовним і спричиняє перенесення одного образно-схематичного значення на більш абстрактне, що слугує підґрунтям концептуальної метафори. Р. Ленекер виокремлює базові домени, що є цілісними й нерозкладними (скажімо, тривимірний простір, час, тіло людини, відношення спорідненості, запах, колір, почуття), і небазові, які можуть бути розкладені на субдомени [12, р. 150]. С. Жаботинська, характеризуючи концепцію Р. Ленекера, підкреслює, що “не таким уже важливим є інвентар базових доменів, як той факт, що вони є мінімальними, нескорочуваними і, отже, їх неможливо пояснити в інших термінах. Незважаючи на наявність зв'язків між базовими доменами, навряд чи можна пояснити смак у термінах простору, час у термінах кольору. Базові домени займають найнижчий щабель в ієрархії концептуальної складності: вони організують примітивне репрезентаційне поле, необхідне для появи будь-якого специфічного концепту” [6, р. 15; 12, с. 85-86]

Зв'язок концептуального й семантичного проектується у проблему співвідношення індивідуального й колективного в концепті, яка також є дискусійною в сучасній лінгвоконцептології [10]. Значення мовної одиниці

мусить бути колективно прийнятним, адже це забезпечує взаєморозуміння в процесах спілкування. Індивідуальні змісти при позначенні й передачі інформації стають також колективним надбанням. Концепти містять індивідуальні відчуття, почуття, образи, ментальні структури, однак вони багато в чому детерміновані мовною категоризацією, процесами соціалізації, інкультурації. Тому при аналізі концептів треба враховувати й індивідуальні особливості, й етнічну, групову, колективну репрезентацію. О. Заленська проводить чітку межу між концептами як надбанням індивіда та конструктами, редукованими на логіко-раціональній основі продуктами наукового опису [7, с. 39].

Лінгвокогнітивний підхід дозволяє розглядати синестезію як лінгвокогнітивний конструкт, що має три іпостасі: передконцептуальну, концептуальну та вербальну. Дослідження концептуального рівня синестезії виявило, що саме тут відбувається певна взаємодія між доменами концептосфери “СИНЕСТЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ЛЮДИНИ”, яка є частиною концептуальної системи людини і являє собою певним чином упорядковане ментальне утворення, яке включає три субконцептосфери: 1) ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ; 2) М’ЯЗЕВІ та КІНЕСТЕТИЧНІ ВІДЧУТТЯ; 3) ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ. Кожна субконцептосфера представлена низкою сенсорних доменів. *Зовнішні відчуття* охоплюють такі домени, як ЗІР, СЛУХ, НЮХ, СМАК, ДОТИК. *М’язеві та кінестетичні* – ВАГА, СТАТИКА, ДИНАМІКА. *Внутрішні відчуття* (певні емоційні стани та почуття) – НАСАЛОДА, СТРАХ, ТРИВОГА [9]. Концептосферу “СИНЕСТЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ЛЮДИНИ” можна схематично зобразити (рис. 2.) у вигляді овалів, де всі елементи пов’язані між собою, утворюючи певну систему. При цьому субконцептосфера ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ розміщується на зовнішньому рівні схеми, М’ЯЗЕВІ та КІНЕСТЕТИЧНІ – на проміжному рівні, а ВНУТРІШНІ – на внутрішньому.

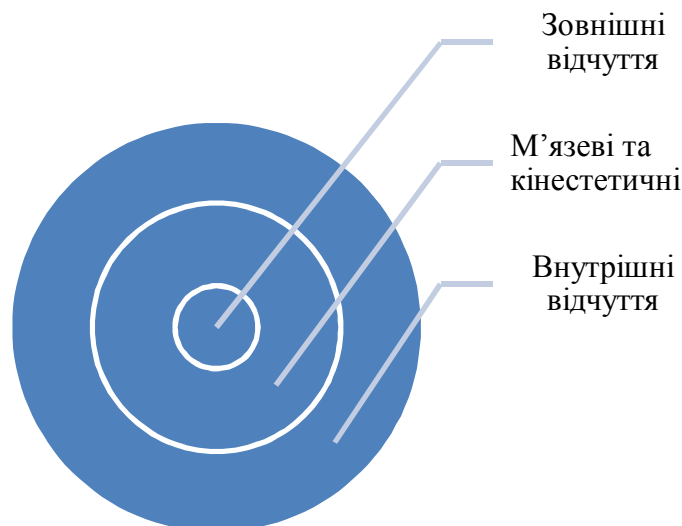


Рис. 2. Концептосфера “СИНЕСТЕТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ЛЮДИНИ”

Модель формування синестетичного образу охоплює, з одного боку, психофізіологічні механізми сприйняття фрагмента дійсності, з іншого –

залучення одного або декількох видів мислення, що включає специфічні лінгвокогнітивні операції та процедури з квантами сенсорної інформації, отриманої з однієї або кількох ситуацій сприйняття. Модель формування синестетичного образу передбачає наявність однієї ситуації сприйняття, яка породжує конкретну низку суміжних між собою відчуттів. Вона потребує певного виду взаємодії відчуттів, що полягає в одночасній активізації декількох аналізаторів під час сприйняття певного фрагмента дійсності. У результаті такого виду взаємодії відчуттів, а також завдяки обробленню сенсорної інформації субститутивним поетичним мисленням, що активізує лінгвокогнітивну процедуру заміщення народжується новий сенсорний образ.

Процес формування синестетичного образу передбачає наявність однієї ситуації сприйняття, яка породжує суміжні між собою відчуття і полягає в одночасній активізації декількох аналізаторів під час сприйняття певного фрагмента дійсності. Ця модель у когнітивній науці дістала назву “мапування”, що є базовим поняттям у формуванні будь-якої структури представлення знань. Термін *мапування* дослідники (Л. Белехова, М. Gick, А. Collins, М. Burnstein, G. Lakoff, М. Freeman) вживають на позначення загального процесу осмислення людиною одних об’єктів чи явищ крізь призму інших. Мапування відбувається на основі проектування знань зі сфери джерела на сферу мети.

Отже, мета статті – встановити типологію синестетичних мапувань в англійському постмодерністському художньому дискурсі.

Зазначена мета передбачає розв’язання таких завдань: 1) розкрити особливості синестетичних мапувань в англійському постмодерністському художньому дискурсі; 2) розглянути типи синестетичних мапувань.

Наукові результати. Лінгвокогнітивний механізм формування художніх тропів включає операції мапування об’єкта на суб’єкт у просторі компаративної конструкції художнього тексту, яка корелює в дослідженні з поняттям компаративного блоку. Ці операції здійснюються через різні типи мапувань: *аналогове, контрастивне* як прояви парадигматики поетичного тропа та системне, що характеризує синтагматичні властивості тропа [1].

У сучасній когнітивній науці поняття “мапування” є центральним у поясненні формування будь-якої структури представлення знань. Цим терміном позначають загальний процес осмислення людиною одних об’єктів чи явищ крізь призму інших [1, с. 178; 11, р. 30; 13, р. 54]. Мапування відбувається на основі проектування знань з царини джерела на царину мети.

Аналогове синестетичне мапування реалізується при проектуванні ознак, якостей, характеристик, властивостей, притаманних сенсорному образу, в межах царини джерела на царину мети на основі наявної в них аналогії. Аналогове синестетичне мапування має вигляд СЕНСОРНИЙ ОБРАЗ → СЕНСОРНИЙ ОБРАЗ. Наприклад, “*Impatience tapers; she floats through his blood as under his eyelids a salt smell, damp pressure, the sense of her smallness as her body hurries everywhere to his hands, her breathing...*” [16, р. 95]. У наведеному синестетичному образі “*a salt smell*” одоративний іменник *smell* осмислюється

крізь призму смакового образу *salt*. Мапування в аналізованому синестетичному образі має вигляд ЗАПАХ → СМАК.

Виокремлюють п'ять моделей аналогового мапування у синестетичних конструктах: *прямий, непрямий, екстрадуктивний, інтродуктивний та полідуктивний* [13]. Розуміння специфіки кожного з них може сприяти розкриттю особливостей авторських відчуттів, влєтиних у художньому тексті.

Прямий та непрямий різновиди мапування відбуваються між доменами субконцептосфери ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ. Термін “*прямє*” та “*непрямє*” мапування ввів дослідник когнітивної поетики Й. Шен [13]. Розміщуючи домени субконцептосфери ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ в порядку ЗІР, СЛУХ, НЮХ, СМАК та ДОТИК, вчений розглядає “*прямє*” мапування як проєкцію якостей сутності домену ДОТИК або доменів (СМАК, НЮХ, СЛУХ) на сутність будь-якого іншого домену в напрямку “*праворуч → ліворуч*”. Прямє мапування простежується у синестетичному виразі “*a cool look*”: “*She sees herself going up to Ben at a crowded party, and saying hi with a cool look in her eyes and a casual flick of her now blond hair*” [17, p. 43].

Синестетичний вираз “*a cool look*”, з твору “*Jamina*” Jane Green, структурований двома сенсорними доменами – ДОТИК та ЗІР, що й передбачає художню синестезію. У цьому образі царина джерела представлена сутністю царини ДОТИК – відчуття *прохолодний*, а царина мети – сутністю *погляд*, що сприймається зором, а отже належить до сенсорної царини ЗІР.

Потенційно можливі варіанти прямого мапування відображено на схемі 1.

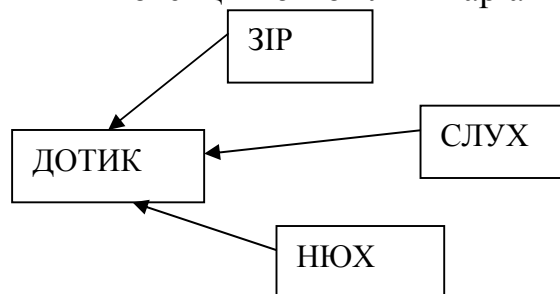


Схема 1. Варіанти прямого мапування

У синестетичному виразі “*cold call*” простежуємо пряме мапування. Синестетичний вираз “*cold call*” структурований двома сенсорними доменами – СЛУХ та ДОТИК. У цьому образі царина джерела представлена сутністю царини СЛУХ – відчуття *call*, а царина мети – сутністю *cold*, що сприймається на дотик, а отже належить до сенсорної царини ДОТИК.

Непряме мапування полягає в проєкції якостей сутності домену ЗІР або доменів (СЛУХ, НЮХ, СМАК) на сутність будь-якого іншого домену в напрямку “*ліворуч – праворуч*” [13], що ілюструє синестетичний образ “*a salt smell*”: “*Impatience tapers; she floats through his blood as under his eyelids a salt smell, damp pressure, the sense of her smallness as her body hurries everywhere to his hands, her breathing...*” [16, p. 95]. Синестетичний вираз “*a salt smell*” структурований двома

сенсорними доменами – СМАК та ЗАПАХ, що й передбачає художня синестезія. У цьому образі царина джерела представлена сутністю царини СМАК – відчуття *salt*, а царина мети – сутністю *smell*, що сприймається органом нюху, а отже належить до сенсорної царини ЗАПАХ.

Непряме мапування проілюстроване синестетичним виразом “*sugar voice*”. Потенційно можливі варіанти непрямого мапування представлені на схемі 2.

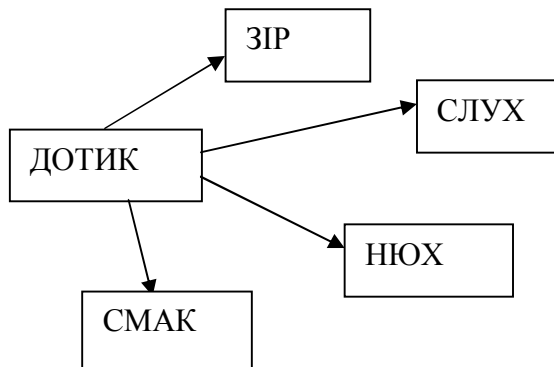


Схема 2. Варіанти непрямого мапування

Синестетичний вираз “*sugar voice*” структурований двома сенсорними доменами – СМАК та СЛУХ, що й передбачає художня синестезія. У цьому образі царина джерела представлена сутністю царини СЛУХ – відчуття *voice*, а царина мети – сутністю *sugar*, що сприймається смаковими рецепторами, а отже належить до сенсорної царини СМАК.

В інтродуктивному мапуванні сутність домену підконцептосфери ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ мапуються на сутність домену підконцептосфери ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ: “*With a sinking feeling, I realize I know exactly where it is*” [17, р. 419]; в екстрадуктивному мапується сутність домену підконцептосфери ВНУТРІШНІ ВІДЧУТТЯ на сутність домену підконцептосфери ЗОВНІШНІ ВІДЧУТТЯ. Полідуктивне мапування поєднує два або більше згаданих види мапувань.

Характерною ознакою синестетичного мапування є те, що царина джерела та мети представлені виключно сенсорними концептами. Так, у синестетичному виразі “*a brief cool conversation*”, сенсорний концепт СЛУХ представлений сенсорним концептом ДОТИК: “*She has a brief cool conversation with him in which he says he does have the scarf and he’ll leave it at the gym for her*” [16, р. 119].

Контрастивне мапування супроводжується лінгвокогнітивними процедурами зіштовхування та витіснення, унаслідок чого в оксюморонному сполученні витісняється нове значення [1, с. 41]. Когнітивним механізмом формування синестетичного оксюморону є контрастивне мапування, що визначається як проектування онтологічних властивостей однієї сутності на протилежні онтологічні властивості іншої сутності [1, с. 41]. Такий тип мапування уможливорюється за умов дотримання низки когнітивних обмежень, або правил мапування, які систематизувала Л. І. Белехова [1, с. 41]. Серед таких правил є

1) наявність у сутностях, що мапуються, споріднених онтологічних властивостей; 2) проектування ознак сутностей, що перебувають на периферії їхнього семантичного поля та є гіперонімами або антонімами порівняно з основним, прототиповим значенням цих сутностей; 3) дотримання напряму мапування [1, с. 41; 13, р. 227]. При цьому важливим є твердження Й. Шена про значущість когнітивних обмежень, що мають забезпечити інтерпретативність та комунікативність художнього мовлення [1, с. 41; 13, р. 227] і, природно, художніх висловів у ньому.

Контрастивне манування супроводжується лінгвокогнітивними процедурами зіштовхування та витіснення, унаслідок чого в оксюморонному словосполученні витісняється нове значення [1, с. 41].

Досліджуючи складні системи, Ф. Капра стверджує, що унікальність людського буття полягає в здатності людини безперервно створювати лінгвістичну сітку, в яку вплетена й вона сама [8, с. 31]. Така своєрідна системно-антропоцентрична спрямованість бачення вченим людського мовлення дає поштовх до переосмислення сутності синестетичних висловів, зафіксованих у художніх творах. Сукупність синестетичних висловів, наявних у корпусі художніх текстів автора, репрезентує ту частину картини світу його поезії, в яку вплетені його відчуття або чуттєве ставлення до багатьох явищ навколишнього світу.

Так, контрастивне мапування простежується в синестетичному виразі “*marble eyes*”, коли накладаються одна на одну, ніби дві фотографічні плівки на одну пластину, царини джерела та мети, одна зі знаком “мінус”, а інша - “плюс” таким чином, то в результаті, за законами математики, отримуємо “мінус”, тобто емерджентну структуру словесного образу з негативним значенням. Не важко зрозуміти, що холодний, твердий, глянцевий, незмінний, безтілесний та безкровний мармур контрастує з частиною тіла людини, котра зазвичай є рухливою, живою, здатною виражати різні емоції. У результаті поєднання двох царин, залучених до формування емерджентної структури словесного образу, маємо негативне значення “неживі очі, ніби мармурові”. Схематично формування словесного образу відображено на Рис. 3., де у верхньому куті розміщена емерджентна структура як результат взаємодії трьох сфер – царин мети і джерела та родового простору як об'єднувальної ланки.

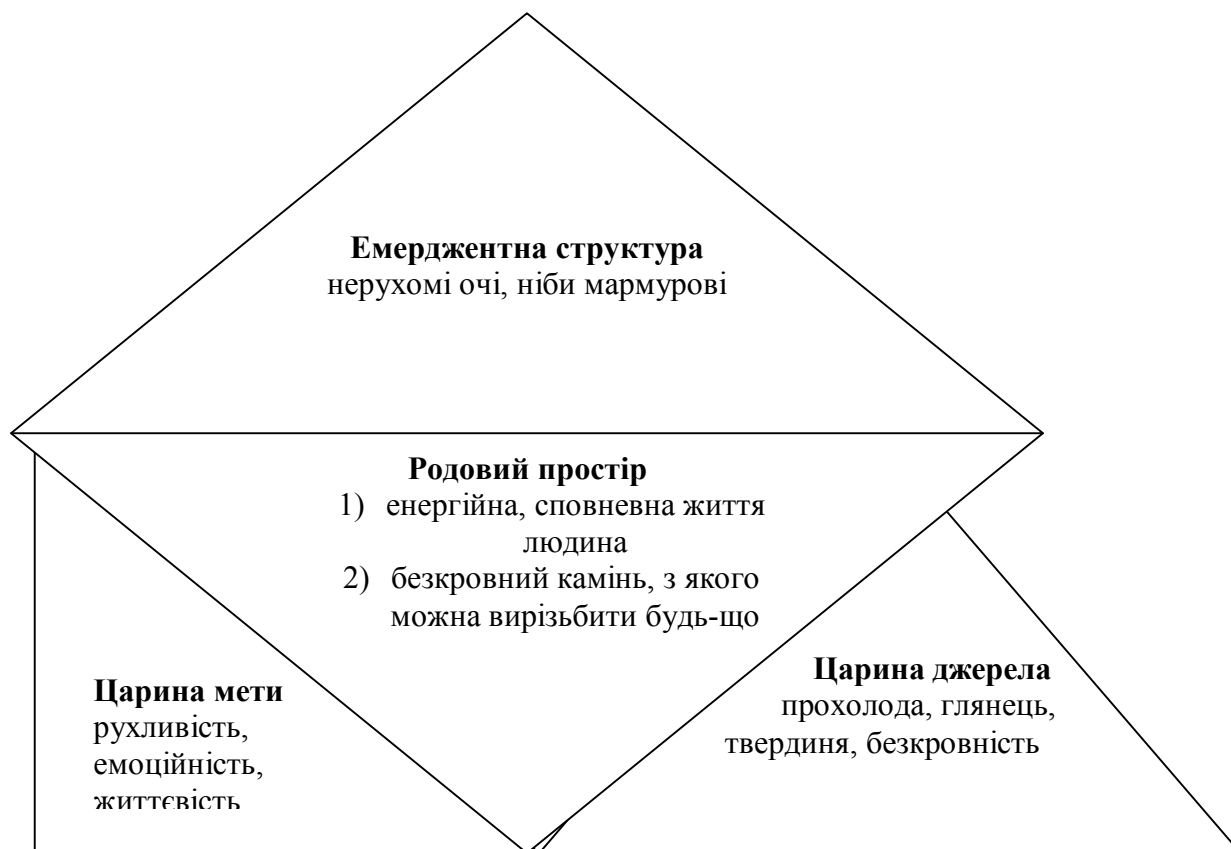


Рис. 3. *Формування синестетичного образу*

На вербальному рівні синестетичний образ може бути представлений окремим словом, словосполученням чи надфразовим утворенням.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В англійському постмодерністському художньому дискурсі виявлено два типи синестетичних мапувань: 1) аналогове та 2) контрастивне. Аналогове синестетичне мапування реалізується під час проектування ознак, якостей, характеристик, властивостей, притаманних сенсорному образу, в межах сфери джерела на сферу мети на основі аналогії. Тип аналогового синестетичного мапування представлено чотирма моделями: 1) прямими, 2) непрямыми, 3) екстрадуктивними, 4) інтрадуктивними.

Перспективою нашого дослідження виявити спільні та відмінні моделі синестетичних мапувань англійському та українському постмодерністському художньому дискурсі.

Література

1. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): [монографія] / Лариса Іванівна Белехова. – Херсон : Айлант, 2002. – 368 с.

2. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев. – М. : Шк. “Языки рус. культуры”, 1997. – 574 с.
3. Волошина О. В. Роль сенсорної лексики у створенні художньої образності (на матеріалі англійської прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. В. Волошина. – К., 1994. – 23 с.
4. Выготский Л. С. Психология искусства : [монография] / Лев Семенович Выготский. – М. : Лабиринт, 2008. – 350 с.
5. Галеев Б. М. Синестезия – не аномалия, а форма невербального мышления / Б. М. Галеев. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http:// www.prometheus.kai.ru](http://www.prometheus.kai.ru).
6. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ языка : фреймовые сети / С. А. Жаботинская // Мова : зб. наук. пр. – Одеса : Вид-во Одес. нац. ун-ту, 2003. – С. 1-26.
7. Залевская А. А. Текст и его понимание / Александра Александровна Залевская. – Тверь : Изд-во Тверского гос. ун-та, 2001. – 178 с.
8. Изард К. Э. Психология эмоций / Кэррол Э. Изард ; [пер. с англ. В. Мисник, А. Татлыбаева]. – Москва, 2006. – 460 с.
9. Редька І. А. Концептуальна метафора, концептуальна метонімія та концептуальний бленд як основні механізми створення синестетичних троп (на матеріалі американської жіночої поезії середини ХІХ – кінця ХХ ст.) / І. А. Редька // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. пр. – К. : КНУ імені Т. Шевченка, 2006. – Вип. 10. – С. 294-299.
10. Collins A., Burstein M. Franawork for a theory of comparison and mapping / A. Collins, M. Burstein // Similarity and Analogical Reasoning / Ed. by S. Vosniadou, A. Ortony. – N. Y. : Cambridge University Press. – 1989. – P. 546-566.
11. Fauconnier G. Mappings in Thought and Language / Gilles Fauconnier. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 205 p.
12. Langacker R. Concept, Image and Symbol / Ronald Langacker. – Berlin. – 1991. – 345 p.
13. Shen Y. Cognitive constraints on verbal creativity. The use of figurative language in poetic discourse / Y. Shen // Cognitive Stylistic. Language and Cognition in Text Analysis [ed. by E. Semino]. – N. Y. : Routledge, 1992. – P. 23-45.
14. Thompson M. M. The conflicted individual: Personality-based and domain-specific antecedents of ambivalent social attitudes / M. M. Thompson, M. P. Zanna // Journal of Personality. – 1995. – Vol. 63. – P. 259-288.
15. Wierzbicka A. Emotions Across Languages and Cultures: Diversity and Universals / Anna Wierzbicka. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 349 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

16. Green J. Jemima / Jane Green. – L. : Penguin books, 2005. – 457 p.
17. Green J. Fortune / Jane Green. – L. : Penguin books, 2001. – 634 p.

Summary

This paper explains such basic cognitive linguistic terms, as a concept, a domain, and their representation in the postmodern discourse. Domains, incorporated into one another, constitute a multi-level structure that can be represented with a matrix or a network model. The works deals to the problem of mapping in the postmodern discourse. Types of synaesthetic mappings are analyzed in the article.

НОМИНАТИВНИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

Миголинець О.І.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

На всіх етапах розвитку суспільства мова та її елементи відігравали активну роль у найменуванні об'єктів і явищ, їхніх ознак, дій, процесів, станів, що виражають стосунки між людьми. Загальновідомо, що адекватно описувати навколишній світ можна тільки за наявності відповідних номінативних засобів у вигляді тих чи інших мовних одиниць. Необхідність вивчення та аналізу номінативного потенціалу мовних одиниць є безсумнівною й вартою уваги дослідників. Утворенню найменувань різних предметів і явищ позамовної реальності, яка характеризується наявністю цілого ряду параметрів, складністю будови й функціонування, служить номінативна діяльність людини. Вербалізована частина її досвіду і знань отримала назву мовної картини світу (серед інших назв: “мовний проміжний світ”, “мовна модель світу”, “мовна репрезентація світу” [29]. Зважаючи на те, що картина світу є певним способом відображення сприйняття через призму мови та національних історико-культурних особливостей її носіїв, тобто виступає системою колективних ментальних комплексів, зафіксованих у семантиці лінгвістичних одиниць, вона дає змогу глибше осмислити співвіднесеність мови з дійсністю [14, с. 6]. Безперечним є те, що мовна номінація утворює той фундамент, на якому базується комунікація [18, с. 1]. Пізнання закономірностей номінативних процесів потребує також ширшого розуміння фактора людини в мові, оскільки її техніка називання предметів і явищ навколишнього світу покликана перш за все